

ZAMONAVIY DARSLARNI KUZATISH VA TAHLIL QILISH USULLARI**Iztileuov Baymuat Doirovich****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18583501>**

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish va o'quv jarayonini samarali tashkil etish zamonaviy pedagogikaning muhim ro'ldan biridir. Darslarni va tahlil qilish usullarini ta'minlash pedagogik faoliyatini yaxshilash, o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish hamda ta'lim jarayonini oshirishni muhim ahamiyatga ega.

Dars tahlili - bu tekshiruvchi, o'quv muassasasi rahbari, metodistning ijodiyligi, novatorligi bo'lib, u faqat o'qituvchi mehnati natijasini baxolabgina qolmay, uni tarbiyalaydi, o'qituvchini bilimi va mahoratini kengaytiradi, yangi ish shakli va metodlarni egallashga ko'maklashadi.

Shu sabab, o'qituvchi darsiga kirish va tahlil qilishni maqsad qilib qo'ygan shaxs, avvalambor, dars tahliliga kirgungacha, dars tahliliga kirish va uni kuzatish vaqtidagi hamda dars tugagandan keyingi harakatlarini aniq belgilab olishi kerak. Biz bu harakatlarni guruhlariga bo'lib ko'rib chiqamiz:

1. Dars tahliliga kirgungacha tayyorgarlik.
2. Dars tahliliga kirish va kuzatish.
3. O'tkazilgan darsni tahlil etish.
4. Darsni tahlil qilayotgan shaxsning etikasi va madaniyati.

Dars tahliliga kirgungacha tayyorgarlik quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- dars o'tkazuvchi o'qituvchi faoliyati bilan tanishish;
- dars mavzusi va uning mazmuni, dars jadvali, o'quvchilar guruhi faoliyati bilan tanishish;
- oxirgi marotaba qachon, kimlar, nima maqsadda shu o'qituvchi darsiga kirishgani, ularning tahlili, xulosalari haqidagi ma'lumotlar bilan tanishish;
- so'ngra darsga kirish haqida fikr bildirish hamda maqsadni belgilab olish va o'qituvchini ogohlantirish, maqsadni tushuntirish.

Demak, biror o'qituvchining darsiga kirish mo'ljallangan bo'lsa, o'qituvchilik kasbi odobiga ko'ra shaxslarni darsga kiritish oldidan (ayniqsa, tashqaridan kelgan shaxslarni) qaysi auditoriya (sinf)ga va qaysi darsga kirish xaqida ogohlantirilishlari lozim. Avvalo, uslub birlashma, imkoniyat bo'lmay qolgan taqdirda, ma'muriyat a'zolaridan biri, tashqaridan kelgan kuzatuvchini birga olib kirishi maqsadga muvofiq. Har qanday darsga hohlagan shaxs (yuqori tashkilot xodimi, rahbariyat, hamkasb va b.) o'qituvchini ogohlantirmasdan to'g'ridan-to'g'ri kirib kelishlari madaniyatsizlik (afsuski, ko'pchilik rahbarlar bunga rioya qilmaydilar) hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, ba'zi-bir anglashilmovchiliklar va psixologik to'siklarning oldini olishga yordam beradi.

Dars tahliliga kirish va kuzatish quyidagilarni o'z ichiga oladi:***Dars tahliliga kirish vaqtida***

- darsa kech qolmaslik (kech qolinsa, kirmaslik, o'quv jarayonini buzmaslik);
- dars o'tiladigan o'quv xonasiga qung'irok chalinishidan oldin kirib joylashib olish;
- sinf xonasi va o'quvchilar jamoasiga moslashish; o'quvchilarni kelgan mehmonga moslashib olishlariga imkoniyat yaratish;
- sinf xonasining jihozlanishi, sanitariya holati, o'quvchilarning darsga tayyorligi, joylanishlari, tashqi ko'rinishlari, mavzuni yoritishga kerakli bo'lgan vositalarning tayyorligini kuzatish;

-darsning o'quv-metodik xujjatlari bilan tanishib olish;

-o'quvchilar jamoasi, o'qituvchining ruxiy holatini kuzatish.

Demak, kuzatuvchilar orqa o'rindiklardan birini egallagach, dars boshlanadi.

O'qituvchi darsga kirganida qo'lida (yoki o'qituvchi stolida) guruh, jurnali, o'quv dasturi, kalendar-mavzu rejasi, darsning texnologik xaritasi bo'lishi kerak, kuzatuvchilar dars boshlangunga kadar kerakli xujjatlar bilan tanishib oladilar, xona va o'quvchilarning darsga tayyorgarlik darajalarini aniqlab oladilar.

Dars jarayonini kuzatish vaqtida

-o'qituvchining darsga kirib kelishi (kayfiyati, ishonchli qadam tashlashi, samimiylik holati, birinchi so'zi, oxongdorligi, tashqi qiyofasi, kiyimi va b.) ni kuzatish;

-kerakli yozuvlar, taklif va tavsiyalarni daftarga qayd kilib borish;

-darsni to'lik kuzatish: chiqib ketmaslik, ortiqcha ishlar bilan shug'ullanmaslik.

-darsga qo'yilgan maqsad asosida dars jarayonini kuzatib borishda quyidagilarni aniqlash:

a) o'quvchilarda o'quv predmeti buyicha bilim, ko'nikma, malakalar qay darajada shakllangan va ularni amaldagi vazifalarni yechishga qo'llay olishlari;

b) o'quvchilarning mustakil faoliyatlarini tashkil etilishi;

v) dars jarayonida turli xil uslublar va shakllarni qo'llanishi (uslub, shakl va pedagogik texnologiyalarni maqsadga muvofiq tanlanganligi);

g) dars jarayonida o'quvchilar faoliyatining o'zgarib turishi, xilma-xilligi;

d) dars jarayonidagi ishlarni, harakatlarni jadalligi;

ye) mavzu va darsni predmetlararo bog'liqligi;

j) o'qituvchining sinfdagi psixologik muhitni va vaziyatni boshqarishi.

Demak, o'qituvchi faoliyatiga samimiy munosabatda bo'lish, unga hurmat bilan qarash, harakatlarini (pantomimika orqali) ma'qullab turish.

Darsni tahlil etayotgan kuzatuvchilar odob-ahloq qoidalariga va pedagogik madaniyat talablariga amal qilgan holda o'zlarini tutishlari kerak.

Kuzatuvchilarni noo'rin harakatlari o'qituvchini chalg'itishi, hayajonini kuchaytirishi mumkin. Fikrimizcha, darsni tahlil etayotgan kuzatuvchilar o'quv jarayoni mobaynida o'qituvchi e'tiborini chalg'itmasdan, unga halaqit bermasdan, o'qituvchining fikriga aralashmasdan, tuzatmasdan, unga halaqit beradigan harakatlar (hisobot olib o'tirish, yozma ishlar va daftarlarni tekshirib o'tirish, sinf jurnalini to'ldirish, chorak baholarini quyish, va b.) qilmasdan, uyali telefoni uchirib quygan holda o'zaro suhbatlashmasdan kuzatishlari kerak. O'qituvchiga ta'sirli qarash qilmasdan samimiy holda qarab ba'zida ma'qullash kabi harakatlardan foydalangan ma'qul. [1]

Sinflarni tahlil qilish quyidagi turlarga bo'linishi mumkin:

To'liq. Ushbu tur o'qituvchilarni sertifikatlash yoki malaka oshirish, o'qitish tajribasini umumlashtirish va boshqalar uchun ishlatiladi. Bu holda, darsning har tomonlama tahlili o'tkaziladi: o'qituvchi nuqtai nazaridan, o'quvchi talaba nuqtai nazaridan.

Qisqa tahlil. Darsning ma'lum bir bo'limi yoki bosqichida baholashni o'tkazishni o'z ichiga oladi. Dars tahlili turlarining tasnifi

Strukturaviy baholash darsni tarkibiy elementlari bo'yicha tahlil qilib, uning tuzilishi mantig'ini, yaxlitligini, to'liqligini, izchilligini va mavzuni chuqur o'rganishning izchilligini aniqlashni o'z ichiga oladi.

Strukturaviy baholashning bir qismi sifatida dars quyidagi bosqichlar asosida baholanadi: tashkiliy jihatlar, uy vazifasi, talabalarning umumiy bahosi va ularning tayyorgarligi sifati, yangiliklarning yangiligi va o'zlashtirilishi, mavzu va uning asosiy fikrlarini tushunish darajasini aniqlash, materialni mustahkamlash va yangi uy vazifasini (tabiati, murakkabligi, ko'lami va boshqalar) o'rganish.

Aspektual. Bu toifa darsni ma'lum bir kontekstda o'qitish va o'rganish nuqtai nazaridan umumiy baholashni o'z ichiga oladi: metodologiya, intizom, dastur yoki dars rejasining sifati va boshqalar. Bu yerda o'qituvchining yondashuvlariga (o'qitish usullari), bolalarni tarbiyalash texnikasiga, rivojlanish jihatlariga va ushbu harakatlarning samaradorligiga ko'proq e'tibor qaratiladi;

Didaktik, darsga tayyorgarlik darajasini baholashga qaratilgan: dars rejasi, o'qituvchining asosiy ish usullari, mavzuni o'rganish uchun materiallarni tanlash va uni mustahkamlash, mashqlarni batafsil va puxta bajarish (ularning maqsadi, natijalari va boshqalar) va boshqalar;

Psixologik tahlil sinfdagi tegishli muhitni aniqlashni o'z ichiga oladi: intizom, ishtirok, motivatsiya va o'quvchilarni o'quv va kognitiv jarayonlarda faol ishtirok etishga undash; o'quvchilarning iste'dod va qobiliyatlarini sinfda qo'llash; o'qituvchining o'quvchilarga yaqinlashish va ularning o'qishini osonlashtirish qobiliyati; va nizolar va tushunmovchiliklarni hal qilish. O'qituvchining o'quvchilar bilan taktikasi va o'zaro munosabatlari; o'quvchilarning hissiy holati; barcha ishtirokchilarning xatti-harakatlari; va boshqalar.

Darsni o'z-o'zini tahlil qilish sizga mashg'ulotning borishini baholash va uni sozlash (qo'shimcha yoki qisqartirish) va boshqalar imkonini beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, umuman olganda, dars tahlili turi muhim rol o'ynamaydi, chunki uning kichik kategoriyasidan qat'i nazar, o'rganishning barcha jihatlarini ma'lum bir ketma-ketlikda o'rganiladi: darsni tashkil etish, o'rganish jarayoni, o'qituvchining tayyorgarligi, o'quvchilarning tayyorgarligi, o'rganishning maqsadi va natijalari, o'quv jarayonining xususiyatlari va yaratilgan sharoitlar, sinf va o'qituvchining psixo-emotsional holati, o'rganishning kuchli va zaif tomonlari va boshqalar.[2]

ADABIYOTLAR

1. R.Ishmuxamedov, M.Yuldashev «Ta'lim va tarbiyada innovatsion texnologiyalar» Toshkent – 2013 77-79-betlar.
2. <https://disshelp.ru/blog/poshagoviyj-algoritm-provedeniya-analiza-uroka-s-primerami/>